

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ СУДОМ ПРИСЯЖНИХ: ЗА І ПРОТИ

Кучинська О.П.,

кандидат юридичних наук, доцент,
проректор Академії адвокатури України

У статті автором розглядаються питання історії суду присяжних, а також аргументи «за» та «проти» введення суду присяжних в кримінально-процесуальне законодавство України.

Ключові слова: кримінальний процес, суд присяжних.

В статье автором рассматриваются вопросы истории суда присяжных, а также аргументы «за» и «против» введения суда присяжных в уголовно-процессуальное законодательство Украины.

Ключевые слова: уголовный процесс, суд присяжных

The author of this article gives a consideration of the jury history and also “pros” and “contras” of the jury implementation into the criminal procedural legislation of Ukraine.

Keywords: criminal procedural, consideration of the jury

Акт проголошення незалежності України як суверенної держави, прийняття Конституції України, необхідність реального забезпечення прав і свобод людини, впливає із цих документів, утвердження верховенства права обумовили проведення в Україні судової реформи.

Судово-правова реформа повинна привести судову систему, всі галузі права у відповідність з Конституцією України. Напрямки шляху, яким має реформуватися судочинство, закріплені Конституцією України. Конституція є базою національного кримінально-процесуального законодавства. Але Конституція України чітко не окреслює методів гарантування певних прав процедур, тож багато з них залежить від майбутніх рішень. Проте дуже важливо, щоб загальні норми, закріплені в Конституції України, відігравали не тільки декларативну роль, а й були наповнені реальним зміс-

ва традицій, сам став однією з них. Суд присяжних був закріплений у Біллі про права 1791 р. (складовій частині Конституції США) та реалізований на практиці. Він набув рис традиційного правового інституту США, одержав широке розповсюдження в XIX столітті в країнах континентальної правової системи та в Росії. На момент створення – законодавчо закріплений інститут у судових уставах 1864 р., відкриття окремих судів у Петербурзі і в Москві в 1866 р. – суд присяжних був для Росії запозиченим інститутом. Однак піввікова практика застосування цього інституту відобразила його відповідність вимогам російського суспільства того часу. Суд присяжних відповідав вимогам народу щодо суду «скорого, правового та милостивого». Керуючись принципом справедливості, життєвої правди, звичаями, а не формальними нормами законів, рішення приймали селяни в діючих тоді судах у волостях (адже ці суди не були ліквідовані уставами 1864 р).

В дореволюційній Росії спостерігалось неоднозначне ставлення до суду присяжних: були прихильники інституту, які вважали його «судом суспільної совісті», «судом здорового глузду», «судом життєвої правди», але були й противники, що називали цей суд «судом вулиці», «судом натовпу», «судом керма і вітрил», «іграшкою в руках обвинувачення й особливого захисту».

Критику суду присяжних в дореволюційній Росії можна звести до наступних позицій: а) велика кількість присяжних засідателів із селян: незважаючи на встановлені уставами 1864 р. ценові обмеження, траплялися випадки, коли присяжні в перервах між судовими засіданнями, щоб прогледуватися (адже в дореволюційній Росії присяжні не отримували заробітну плату), були вимушені просити милостиню, найматися на поденну роботу, залишатися на ніч у залі суду; б) великий відсоток виправдовувальних вердиктів, що виносились присяжними (в середньому присяжні виправдовували до 40% підсудних); в) підсудність присяжним справ, які носили «політичний відтінок» (справи про злочини проти порядку управління та інші), за якими процент

Нещодавно прийнято Закон України «Про судову та статус суддів», але, на жаль, як в ньому, так в Конституції немало ключових питань залишено відкритими для дискусій під час підготовки нових кодексів. Серед таких *проблемних питань є питання про роль суду присяжних в Україні.*

Проблемі суду присяжних суду присяжних в Україні його впровадженню в чинне законодавство приділяли увагу як юристи-науковці так і юристи-практики, це: В.Г. Гончаренко, В.Т. Маляренко, П.П. Пилипчик, Г. Яновські та інші.

Автор за мету поставила дослідити як історію виникнення, розвитку суду присяжних, так і зважити на фактичні вчені, практиків, з'ясувати їхні думки щодо доцільності введення суду присяжних в кримінальне законодавство України.

Інститут судів присяжних походить від англосаксонської правової системи. Присяжні засідателі з'явилися в XII столітті в Англії як засіб захисту особи від свавілля королівської влади і, відповідно до діючих в англосаксонській системі (системі загального пра-

виправдовувань був ще вищий; г) недоліки процедури в суді присяжних (наприклад, законодавча заборона торкатися під час судового розгляду питання про міру покарання, яка може бути призначена підсудному).

Жоден з інститутів судових уставів 1864 р. не зазнав стільки змін у законодавстві 70-80 рр. XIX ст., скільки суд присяжних. Ці зміни стосувались, по-перше, – забезпечення належного складу суду присяжних; по-друге, – обмеження компетенції суду присяжних; по-третє, – вдосконалення процедури судового розгляду за участю присяжних засідателів. І все ж суд присяжних зберігся в Росії.

Комісія (під головуванням міністра юстиції Муравйова М.В.) при підготовці нової редакції судових уставів, що готувалися у 1894-1899 рр., узагальнила досвід застосування інституту присяжних, зваживши всі «за» і «проти», винесла вердикт на користь суду присяжних.

Відомий дослідник судової реформи в Росії Г.Джаншиєв писав: «У роботі комісії з перегляду судового законодавства мав місце епізод особливого пошавлення, який звернув на себе увагу. При міністерстві юстиції влаштовано було нараду... для з'ясування поглядів судових практиків... з кардинального питання про суд присяжних. Це питання обговорювала секція наради під керівництвом А. Ф. Коні. Досвідчені практики, що зібралися з різних кінців Росії, майже одногосно (18 голосів проти 2-х) виступили рішучими захисниками суду громадської совісті»[1, с.3-4]. Суд присяжних забезпечував реалізацію таких демократичних принципів та інститутів уставів 1864 р., як незмінність суддів, незалежність суду від адміністрації, гласність, змагальність процесу.

Очевидно, суд присяжних, перенесений в російське законодавство з іноземного, витримав випробування часом і на кінець XIX – початок XX ст., став російською традицією. Він відповідав як правосвідомості російського народу, так і правосвідомості професійних юристів.

Виходячи з цих позицій, на сучасному етапі реформування судової системи, як у Росії, так і в Україні, про суд присяжних можливо говорити як про відродження правових традицій.

Конституція України передбачає здійснення правосуддя через народних засідателів і присяжних. Але Конституцією не визначено остаточної ролі суду присяжних в українській правовій системі. Наприклад, ст. 124 Конституції говорить, що народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних, але не даючи при цьому визначення цих термінів. Є незрозумілим, як вживаються в Конституції України терміни «народні засідателі» і «присяжні»: чи вони мають різні значення, чи повинні бути взаємозамінювані. Стаття 127 перегукується з таким твердженням, зазначаючи, що правосуддя здійснюють професійні судді, та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Знову ж, Конституція не визначає термінів. Відокремлюючи суддю від суду присяжних, розробники, мабуть, бачили роль присяжних такою ж, якою вона є у Сполучених Штатах Америки.

Тобто присяжні встановлюють питання факту, не блячи при цьому інших правових висновків. З інш боку, називаючи в цій статті суддів «професійним розробники мали на увазі, що присяжні засідателі – ють як непрофесійні судді, як це є в системі континентального права.

Саме запровадження суду присяжних в українське законодавство без подальшої деталізації викликає ряд інших запитань. Конституція не говорить, чи є особа право на суд присяжних у цивільних та кримінальних справах, чи лише у кримінальних справах. Сполучених Штатах Америки ця проблема вирішується Біллем про Права – першими десятима поправок до Конституції США. Шоста поправка до Конституції США гарантує право на суд присяжних у всіх кримінальних справах. Сьома поправка до Конституції США зберігає право на суд присяжних у позовах, що стосуються загального (цивільного) права «коли значення протиріччя перевищує двадцять доларів». Двадцять ларів важливі набагато більше у 1791 році, коли ця поправка була ратифікована; тим не менше, ця сума ніколи не збільшувалася.

Професійний суддя має бути громадянином України (стаття 127), тоді як Конституція України дозволяє «народу» брати участь у суді присяжних (стаття 127). Тим не менше, присяжні чи народні засідателі обираються з числа зареєстрованих виборців, які мають бути громадянами України.

Конституція України нічого не говорить про кількість членів у суді присяжних, кількість голосів, нехідних для прийняття рішення.

Існування інституту присяжних, гарантоване Конституцією України, питання, що виникають в його застосуванні, повинні бути вирішені в майбутньому кримінально-процесуальному законодавстві. Адже стаття 63 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», на жаль, лише декларується безпосередня участь народу в здійсненні правосуддя через присяжних. вписано в Законі ні статусу присяжних, ні вимог, до них приділяються, ні порядку залучення їх до виконання обов'язків у суді, як це було закріплено в попередньому Законі України «Про статус суддів».

В проєкті Кримінально-процесуального кодексу України [2] суд присяжних традиційно розглядається як один із найдемократичніших інститутів, як «головна гарантія захисту особи від свавілля законодавчої і судової влади»[3, с.274]. Автори проєкту (виходили з того, що переваги суду присяжних полягають у широкій легальності, меншому ризику допущення судової помилки демократизмі, народності, гласності, посиленні змагальності [4, с. 178]. Тому деякі українські вчені-юристи вважають за необхідне відродження суду присяжних в Україні [5, с.28-31].

Разом з тим, у сучасній юридичній літературі зустрічаються і критичні висловлювання щодо суду присяжних: зазначаються його висока вартість, неспроможність в окремих випадках прийняти правильне рішення, непопулярність серед суддів-професіоналів. Деякі юристи-практики вважають, що суд присяжних – це су-

минулого, адже чинне законодавство складне в застосуванні, не кожний суддя в змозі без помилок розібратися в деяких нормах кримінального права, тим більше це не під силу непрофесіоналам – присяжним. Тому здебільшого судді (адже саме їм треба буде працювати з присяжними) скептично ставляться до цього інституту [6]. Адже ніким не доведено, що в наших умовах суд присяжних здійснюватиме правосуддя на вищому рівні, зіж суд, що складається із суддів-професіоналів. Автор статті глибоко переконана, що введення суду присяжних в чинне кримінально-процесуальне законодавство України: по перше – економічно не вигідно для держави (адже 12 присяжних та 2 запасних присяжних будуть держувати середньомісячну заробітну плату судді. По-друге, це обійдеться для держави); по друге – в будь-якій демократичній державі повинні робити висококваліфіковані професіонали: судді повинні бути професійною, лікувати людей повинні спеціалізовані професійні лікарі, тим більше – вчиняти правосуддя над людьми повинні професіонали-судді.

Виникає безліч питань, в тому числі і щодо порядку відбору присяжних. Адже чи можна бути

впевненим у непідкупності присяжних? Існують і інші складності, наприклад, працівники судів в Російській Федерації відмічають, що їм складно знайти 12 присяжних та 2 запасних присяжних засідателів, які б могли постійно бути присутніми в судовому засіданні. А однією з причин винесення неправильних рішень (вердиктів) присяжними часто є той факт, що вони (присяжні) жаліють підсудного, хоча впевнені в його винуватості у вчиненні злочину.

Іншими словами, чи може держава в період, коли суспільство демократизоване, Громадяни інертні у виконанні громадських обов'язків, рівень латентної злочинності є надзвичайно високим, а розшарування населення на бідних і багатих набирає все нових обертів, гарантувати, що на лаву присяжних придуть високоморальні, чесні, неупереджені й справедливі люди? [7, с. 8]

Всі запитання, які виникають при впровадженні інституту присяжних в українському законодавстві, повинні бути враховані законодавцем. І якщо вже впроваджувати суд присяжних, то необхідно, щоб його існування не перешкоджало здійсненню правосуддя в Україні. Перш ніж остаточно вирішити це питання, необхідно ще раз зважити всі «за» і «проти».

СПИСК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Джаншиев Г. Суд над судом присяжних. – М., 1896. – С. 3-4.
 Проект Кримінально-процесуального кодексу України № 1233 (Мойсика В.Р., Вернидубова І.В., Ківалова С.В., Кармазіна Ю.А. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.
 Уолкер Р. Английская судебная система. – М., 1980. – С. 274.
 Петрухин И.Л. Правосудие: время реформ. – М., 1991. – С. 178.
 Яновська О.Г. Відродження суду присяжних в Україні та здійснення захисту у кримінальних справах / О.Г. Яновська // Адвокат – №1 – С.28-31.
 Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів – К., 2005. – С. 423-443.
 Білоусенко В.Г., Пилипчук П.П. Суд присяжних: яким йому бути?// Вісник Верх. Суду України. – №2 – 1998.